

Ислом умматидаги фитна ва бўлиниш сабаблари

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Барча мақтовлар Аллоҳга хосдир. Биз Унга ҳамд ва истиғфорлар айтиб, ундан нафси-мизнинг шумлиги ва амалларимизнинг ёмонлигидан паноҳ сўраймиз. Аллоҳ ҳидоят қилган кимсани адаштирувчи, адаштирган кимсани тўғри йўлга солувчи зот йўқдир. Мен «Ягона, шериксиз Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқ ва Мухаммад Унинг баңдаси ва расулидир» деб гувоҳлик бераман.

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَتَقُوْا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

«Эй мўминлар, Аллоҳдан ҳақ-рост қўрқиш билан қўрқинглар ва фақат мусулмон бўлган ҳолларингда дунёдан ўтинглар!» (Оли Имрон: 102).

يَأَيُّهَا النَّاسُ أَتَقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَحَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَأَتَقُوْا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

«Эй инсонлар! Сизларни бир жондан (Одамдан) яратган ва ундан жуфтини вужудга келтирган ҳамда у икковидан кўп эркак ва аёлларни тарқатган Роббингиздан қўрқингиз! Яна ораларингиздаги савол-жавобларда ўртага номи солинадиган Аллоҳдан қўрқингиз ва қариндош-уруғларингиз (билин ажралиб кетишдан қўрқингиз)! Албатта Аллоҳ устингизда кузатувчи бўлган зотдир» (Нисо: 1).

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَتَقُوْا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحُ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

«Эй мўминлар, Аллоҳдан қўрқинглар, тўғри сўзни сўзланглар! (Шунда Аллоҳ) ишларингизни ўнглар ва гуноҳларингизни мағфират қиласи. Ким Аллоҳга ва Унинг пайғамбарига итоат этса, бас у улуғ баҳтга эришибди» (Аҳзоб: 70, 71).

Сўнг...

Дарҳақиқат, сўзларнинг рости – Аллоҳнинг Каломи, йўлларнинг яхшиси – Мухаммад солаллоҳу алайҳи ва салламнинг йўли, ишларнинг ёмони – (динда) янги пайдо қилинганлари, (динда) янги пайдо қилинган барча нарса бидъат, барча бидъат – залолат, барча залолат эса жаҳаннамга элтувчиидир.¹

Бугунги кунда турли ғоя ва оқимларнинг сони кўпайди. Мусулмонларнинг қарашлари ва эътиқодлари бўлинди. Уларнинг кўпчилиги нима қилиш ва кимга қулоқ солишни билмай, шубҳага тушиб қолиши.

¹ Бу хутбани «Хожат хутбаси» деб аталади. Бу хутбани ҳар бир ишни бошлашда ўқиши мумкин. Расулуллоҳ солаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларга бу хутбани диний ишларида, у ишлар никоҳ, жума, маъруза ва бошқа бўлсин, сўзбоши қилиб ўқишилари мумкин эканини ўргатар эдилар. Бунинг аслини кўриш учун қуйидагиларга қаранг: «Сунан Ибн Можжа»: «Китабун Никах: Баб Хутбатун Никах», «Сунан ат-Термизий», «Сунан Аби Довуд», «Сунан ан-Насойй», Абу Яълонинг «Сунан»и, Байҳақийнинг «Сунан»и, Табаронийнинг «ал-Муъжам ал-Кабир» ва Имом Аҳмаднинг «ал-Муснад» китоблари. Бу хутбанинг бир қисми Имом Муслимининг «Саҳиҳ»ида «Китабул-жумуаъ: бабу хутбатиҳи солаллоҳу алайҳи ва саллам»да ривоят қилинган. Муфассал ўрганиш учун шайх, аллома, муҳаддис Мухаммад Носируддин Албонийнинг «Хутбатул Ҳожа» китобига мурожаат қилинсин.

Шубҳа йўқки, ушбу синов Аллоҳ таолонинг тадбирларидан бир тадбирдир. Шу орқали Узот Ўзининг бандаларини имтихон қиласди. Бу ҳақида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам башорат бериб айтганлар: «*Дарҳақиқат, сизлардан кимда ким узок умр кўрса, кўп ихтилофларни кўради!*» (Абу Довуд 4607, Термизий 2676, Ибн Можа 42. Сахих ҳадис).

Кимдир Аллоҳнинг раҳмати билан бу каби ҳолатда қандай йўл тутишни билади. Кимдир эса билмайди ва адашади. Баъзида бунинг оқибатида Исломни ҳам тарк этади, Аллоҳ барчамизни бундан сақласин!

Мусулмонлар ихтилоф қилмоқда, бир-бири билан жанг қилмоқда ва бир-бирини қуфрда айбламоқда. Улар унтишники, заиф эканликларининг сабаби мана шу ихтилофдир. Худди Аллоҳ таоло айтганидек:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَزَّعُوا فَتَفْشِلُوا وَتَذَهَّبَ رِتْحَمُكُمْ

«Ва Аллоҳ ҳамда Унинг пайғамбарига итоат қилингиз ва (ўзаро) талашибтортишмангизки, у ҳолда сустлашиб, куч-қувватингиз кетур» (Анфол: 46).

Бироқ шубҳа йўқки, Аллоҳ таоло ҳар қандай қийин вазиятдан чиқиши йўлига ва Қиёмат кунига яқин, тобора ортиб борадиган синовларга қандай бардош бериш ҳақида кўрсатма берган. Бироқ ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун унинг манбасини аниқлаш керак.

Мусулмон умматининг ёки ҳеч бўлмаганда ўзимизнинг ҳолатимизни қандай бўлса ҳам ислоҳ қилиш, ёки ҳеч бўлмаганда ислоҳ қилишга ҳаракат қилиш учун биз Ислом умматидаги фитналарнинг сабабини билиб олишимиз керак. Шубҳа йўқки, манбасини билгач, биз ўша фитналарни бартараф қилиш йўлларини ҳам билиб оламиз.

Агар бўлиб ўтаётган, ҳатто аҳли суннат ичидағи, фитна ва ихтилофларни батафсил қўриб чиқар эканмиз, буларнинг сабаби қуидагилар эканини кўрамиз:

1. Бузук эътиқод ва гуноҳларнинг ёйилиши

Барча муаммоларнинг манбаси аввало мусулмонларнинг ўзлариdir. Улар гуноҳларга ғарқ бўлишган. Ўша гуноҳларнинг энг каттаси эса бузук эътиқодdir.

Аллоҳ таоло айтади:

وَمَا أَصَبَّكُم مِّنْ مُّصِيَّةٍ فِيمَا كَسَبْتُ أَيْدِيْكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

«(Эй инсонлар) сизларга не бир мусибат етса, бас ўз қўлларингиз қилган нарса – гуноҳ сабабли (етур). Яна Кўп (гуноҳларнинг жазосини бермасдан) афв қилиб юборур» (Шуро: 30).

Яна Аллоҳ таоло айтади:

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

«(Эй инсон), сенга етган ҳар қандай яхшилик фақат Аллоҳданdir. Сенга етган ҳар қандай ёмонлик эса ўзингнинг қилмишингданdir» (Нисо: 79).

Имом Суддий, Ҳасан Басрий, Ибн Журайж, Ибн Зайдлар айтишники, оятдаги: «ўз қўлларингиз қилган нарса» сўзининг маъноси: «ўзингизнинг гуноҳларингиз сабали». Яна Қатода деди: «Сенинг жазоинг, эй Одам боласи – сенинг гуноҳингdir!» (Қаранг: «Тафсир Ибн Касир» 1/517).

Аллоҳ таоло айтади:

وَكَذَلِكَ نُولِي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

«Шунингдек, қилиб юрган гуноҳлари сабабли золим кимсаларни бир-бирларига дўст қилиб қўюрмиз» (Анъом: 129).

Қатода деди: «Аллоҳ одамлар устидаги ҳукмдорликни уларнинг амалларига яраша беради. Мўмин мўминга ва кофир кофирга ҳукмдорлик қиласди» (Қаранг: «Тафсир Ибн Касир» 2/346).

Мансур Ибн Асвад ривоят қиласди: «Мен Аъмошдан «Шунингдек, қилиб юрган гуноҳлари сабабли золим кимсаларни бир-бирларига дўст қилиб қўюрмиз» ояти ҳақида сўрадим: «Ушбу оят ҳақида айтилганлардан нима эшигансан?!» У: «Мен бу (оят) ҳақида: «Агар халқ бузилса, улар устидаги ҳокимлик (улардан) энг ёмонларига берилади!» деб айтишганини эшигандан» деб жавоб берди» (Абу аш-Шайх. Қаранг: «ад-Дуррул Мансур» 3/358).

Турли-туман гуноҳларнинг оқибати мана шу. Бу ҳақида шайхулислом Ибн Таймия айтган: «Агар мусулмонларда заифлик бўлса ёки улар заиф бўлсалар, душманлари эса уларга нисбатан устунликка эга бўлса, бу уларнинг гуноҳлари сабабидандир!» (Қаранг: «Жавобус саҳих» 6/450).

Нима учун биз бу ҳақида тафаккур қилмаймиз?! Ўзимизни унутиб, барчасида бошқа одамларни айблашга шошамиз?!

2. Турли гурух ва жамоатлар тузиш

Муҳаддис шайх Муқбил деди: «Дарҳақиқат, мусулмонларнинг кўп сонли жамоатларга бўлинниши, ушбу юз ийлликнинг бидъатидир!» (Қаранг: «ал-Асилатул Ямания» 73).

Шунингдек шайх Абдулмуҳсин ал-Аббод деди: «Мана бу барча, бир-бирига хилоф бўлувчи, кўп сонли гуруҳлар янги тўқиб чиқарилган нарсадир. Бу нарса мана шу юз ийлликда пайдо бўлди, бундан аввал (бу каби гуруҳлар) бўлмаган!» (Қаранг: «Мажмуъу фатава уламаи сунна ас-садира фитахзири минал жамаъати вал фироқ вал аҳзабил муъасира» 69).

Шубҳа йўқки, ушбу аср бидъати бўлмиш, ҳар бири ўзининг ғоя ва услубларига эга бўлган турли жамоатлар барпо қилиш Ислом оламидаги фитналарнинг сабабчисидир. Бу борада кенгроқ маълумот олиш учун шайх Бақр Абу Зайднинг «Хукм ал-интима илал жамаъат вал фироқ» номли китобларига мурожаат қилинг.

3. Илмнинг йўқлиги ва илмсиз амал қилиш

Бу Ислом умматидаги ҳалокат ва муаммоларнинг сабабидир. Амални илм асосида қилиш мажбурий. Айниқса даъват, жиҳод, наҳий мункар ва ҳоказо каби муҳим амалларда. Бу амаллар нафақат сиз ва Роббингизга тегишли, балки бутун мусулмон умматига тегишлидир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва саҳобалар айни шундай иш кўришган. Улар барча амалларини илм асосида бажаришган. Аллоҳ таоло бу ҳақида айтади:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلٌ أَدْعُوكُمْ إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَّا وَمَنِ اتَّبَعَنِي

«Айтинг: «Менинг йўлим шудир. Мен Аллоҳга даъват қиласман. Мен ва менга эргашган кишилар аниқ ҳужжатга - ишончга эгамиз»» (Юсуф: 108).

Имом Шавконий деди: «Яъни, аниқ ҳужжат асосида даъват қиласми. Ал-Басира – бу фаҳмлаш, илмдир. Бунинг ёрдамида ҳақ билан ботил фарқланади» (Қаранг: «Фатхул-Қодир» 2/298).

Ибн ал-Қоййим айтади: «Илм – амалнинг имоми (ал-илму имамул амал). Амал эса – илм ва у олиб борган (барча нарса)га эргашувчиidir».

У киши яна айтади: «Илмга эргашмаган ҳар қандай амал, уни бажарувчисига фойда келтирмайди. Бу ҳақида баъзи салафлар айтганидек, аксинча, у унга зиён келтиради».

У киши яна айтади: «Амаллар илмга асосланган ёки унга хилоф бўлганига қараб қабул бўлади ёки рад этилади. Илмга асосланган амал қабул қилинади, унга хилоф бўлгани эса рад этилади» (Қаранг: «Мифтаху дари саъада» 83).

Али ибн Абу Толиб деди: «Илм бўлмаган ибодатда яхшилик йўқ. Тўгри фаҳмлаш бўлмаган илмда ҳам яхшилик йўқ» (Абу Ҳайсама «Китабул илм»да 144, Ажуррий «Аҳлоқул улама»да 45. Исонди саҳих).

Умар ибн Абдулазиз эса айтади: «Аллоҳга илмсиз ибодат қилувчи фойдадан кўра кўпроқ зарар келтиради» (Аҳмад «аз-Зухд»да 365, исноди сахих).

Рахимуҳуллоҳ айтган буюк сўзлардир. Қандай ҳам тез-тез биз бунинг гувоҳи бўлиб турдими.

Айни дин борасида илмсиз гапиришилик, кўп ҳолатда, у ёки бу масалада аввалдан бўлмаслиги мумкин бўлган ихтилофга олиб келади. Уламолар айтишадики: «Агарда илми бўлмаганлар овозини ўчирганида, ихтилофлар йўқ бўлиб кетар эди!» (Қаранг: «ал-Латаиф» 41).

4. Динни нотўғри тушуниш ва изоҳлаш

Шунингдек Ислом умматида ёмонликларнинг ёйилиши сабаби, бу динни нотўғри тушунишлик. Айни шу сабаб оқибатида Исломда кўп сонли фирмә ва оқимлар вужудга келди. Ибн ал-Қийим деди: «Аҳли китобларнинг бўлинниши ва мусулмонларнинг етмииш уч фирмага бўлиннишининг сабаби нотўғри тафсирдир» (Қаранг: «Эъламул муваққиъин» 4/308).

Одамлар динни, унинг устида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва унинг саҳобалари бўлган умматимиз салафлари уни қандай тушунганига мурожаат этмай, тушунишга ҳаракат қолмоқда. Кўпчилик мусулмонлар Куръон ва Суннатта эргашишларини эълон қиласди. Аммо улар яна бир муҳим шартни унтишида: Куръон ва Суннатни айни салафлар тушунгандек тушуниш шарт, қодир бўлганча ёки ҳар ким хоҳлаганича эмас. Буни Аллоҳ ва унинг Расули соллаллоҳу алайҳи ва саллам талаб қиласди. Аллоҳ таоло айтади:

وَمَنْ يُشَّاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبَعُ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُولِهٖ مَا تَوَلَّ
وَنُصَلِّهٖ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

«Ким ҳақ йўлни аниқ билганидан кейин пайғамбарга хилоф иш қиласа ва мўминларнинг йўлларидан бошқа йўлга эргашиб кетса, биз уни кеттанича қўйиб бердами. Сўнгра жаҳаннамга доҳил қиласми. Нақадар ёмон жойдир у!» (Нисо: 115).

Расууллороҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Умматим етмииш уч гуруҳга бўлинади. Етмииш иккитаси жаҳаннамда, биттаси жаннатдадир». Саҳобалар сўради: «Ким улар?!» Бунга Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам жавоб бердилар: «Улар мен ва саҳобаларим юрган йўлга эргашиувчилардир» (Аҳмад 4/102, Абу Довуд 2/503, Термизий 3/367, Ибн Можа 2/479. Ҳадис саҳиҳлигини шайхулислом Ибн Таймия, ҳофиз Ироқий ва шайх Албоний тасдиқлади).

Шунингдек Ибн Аббос розияллоҳу анхунинг ҳаворижлар билан бўлиб ўтган мунозараси воқеасида ривоят қилинадики, Ибн Аббос уларга деди: «Мен сизнинг ҳузурингизга Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саҳобалари – муҳожир ва ансорлар ва унинг амакисининг ўғли (Али)номидан келдим. Куръон уларга нозил бўлган эди. Улар унинг маъносини сиздан кўра яхшироқ билади. Сизнинг орангизда эса улардан бирортаси ҳам йўқ!» (Аҳмад 1/621, Ҳоким 2/150. Исноди сахих).

Аллоҳнинг динини ўзича тафсир қилаётганга келсак, у улкан залолатга йўлиқипти ва ҳалоқат ёқасида турипти.

Имом Хатиб Боғододий деди: «Илм – бу тўғри тушуниш ва билимдонлиkdir. У кўп ривоят ва ёд олинган нарса эмас» (Қаранг: «ал-Жомиъ» 2/174).

Имом Заҳабий деди: «Илм – бу кўп сонли ривоятлар эмас, Аллоҳ қалбга жо қилувчи нурdir. Унинг шарти – (ўша илмга) эргашиши ва ўзининг шаҳвати ва бидъатлардан қочишадир» (Қаранг: «ас-Сияр» 13/323).

Дарҳақиқат, динни тўғри тушуниш – бу улкан неъмат. Буни Аллоҳ таоло фақатгина унга (ўша тўғри тушунишликка) интилувчи холис бандасига ато этади. Аллоҳ таоло айтади:

وَلَقَدْ يَسَّرَنَا الْقُرْءَانَ لِلَّذِيْ كِرَفَهُلَّ مِنْ مُدَّكِرٍ

«Қасамки, Биз Қуръонни зикр-эслатма олиш учун осон қилиб қўйдик. Бас, бирон эслатма-ибрат олгувчи борми?» (Қамар: 17).

5. Ҳавои нафсига эргашиш

Бу залолатга олиб борувчи асосий сабаблардан биридир. Абу Умомадан ривоят қилинади, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Уч нарса ҳалокатдир: итоат қилинувчи очкўзлик, эргашилувчи ҳавои нафс ва одамнинг ўзидан фаҳрланиши» (Табароний 54/52, Қодаъий 325. Шайх Албоний ҳадисни ҳасан деди).

Икки йўлбошчи бор – бу илм ва ҳавои нафс, учинчиси йўқ. Аллоҳ таоло айтади:

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ أَتَبَعَ هَوَنَهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنْ أَنْهَى اللَّهُ

«Аллоҳ томонидан ҳидоятланмаган ҳолда ўз ҳавои нафсига эргашган кимсадан ҳам йўлдан озганроқ ким бор?!» (Қасас: 50).

Аллоҳ таоло яна айтади:

وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضْلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ

«Шубҳасиз, кўп (кишилар) ўз ҳою-ҳаваслари билан билмаган ҳолларида (ўзларини) йўлдан оздирурлар» (Анъом: 119).

Шайхулислом Ибн Таймия деди: «Ҳар бир илмга эргашмаган, ҳавои нафсига эргашибди» (Қаранг: «ал-Амру бил-маъруф» 37).

Шундай экан ҳар биримиз ўзимиз учун нимага эргашишни ҳал қиласли.

Ибн ал-Қоййим деди: «Аллоҳ амалларни икки турга бўлди ва учинчиси йўқ. Ёки Аллоҳ ва унинг Расулидан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) келган нарсага эргашиш, ёки ҳавои нафсига эргашиш. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) олиб келмаган ҳар қандай нарса ҳавои нафсдир» (Қаранг: «Эъламул муваққиъин» 1/81).

Шунингдек бу «бирор амални бажаришда қийинчиликка дучор бўлсанг, бу сенинг амалинг тўгри ва Аллоҳга маҳбуб бўлган амал эканини англатади, бундай амал ҳавои нафсга эргашиш бўлиши мумкин эмас» деб ҳисоблайдиганларга раддиядир.

Аллоҳ азза ва жалла айтади:

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيْكُمْ أَحَسَنُ عَمَلاً

«(Эй инсонлар, У) сизларнинг қайсиларингиз чиройлироқ-яхшироқ амал қилгувчи эканлигинизни имтиҳон қилиш учун ўлим ва ҳаётни яраттан зотдир» (Мулк: 2).

Ҳофиз Ибн Касир ёзади: «Аллоҳ таоло: «сизларнинг қайсиларингиз чиройлироқ-яхшироқ амал қилгувчи эканлигинизни имтиҳон қилиши учун» деди, «сизларнинг қайсиларингиз кўпроқ амал қилгувчи эканлигинизни» демади» (Қаранг: «Тафсир Ибн Касир» 4/248).

Шунингдек Фузайл ибн Иёз ушбу оят борасида айтади: «Бу дегани: кимнинг амали холис ва тўгри бўлса!» Ундан сўрашди: «Холис ва тўгри нима дегани?» У жавоб берди: «Дарҳақиқат, агар амаллар холис бўлса, аммо тўгри бўлмаса, улар қабул бўлмайди. Агар амаллар тўгри бўлса, аммо холис бўлмаса, улар қабул бўлмайди, ҳатто холис ва тўгри бўлмагунича. Холис дегани, Аллоҳ учун қилинишилик. Тўгри дегани эса, Суннатга мувофиқ қилинишилик» (Абу Нуъайм «ал-Хиля»да 8/95).

Яна билишимиз керакки, машхур шаръий қоидада айтилади «холис ният бузук амални тўгри қилмайди!»

Ҳавои нафсларига эргашувчи ва уларнинг ғояларига тўғри келадигани билан чекланувчи одамларга келсак, бу кибрдир. У Аллоҳнинг динини англашга йўл қўймайди. Аллоҳ таоло айтади:

سَأَصْرِفُ عَنْ إِيَّتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ إِعْيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا
وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلًا أَرْشَدِ لَا يَتَخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلًا الْغَيِّ يَتَخِذُوهُ سَبِيلًا

«Энди ерда ноҳақ кибру ҳаво қилиб юрадиган, агар барча оят-мўъжизаларни кўрсалар ҳам, уларга иймон келтирмайдиган, тўғри - ҳақ йўлни кўрсалар уни (ўзлар учун) йўл қилиб олмайдиган, агар залолат – нотўғри йўлни кўрсалар, уни йўл қилиб оладиган кимсаларни ўз оят-мўъжизаларимдан буриб юборурман (яъни англаб етмайдиган қилиб қўйрман)» (Аъроф: 146).

Суфён ибн Уяйна деди: «Ушибу сўзларнинг маъноси, Аллоҳ бу каби одамлардан Куръонни тушиуни олиб қўяди» (Ибн Абу Хотим 2/239).

Имом Зарқоший деди: «Қалбида бидъат, шаҳват, дунёга муҳаббат, гуноҳда давомий бўлиш, ёки мустаҳкамлашга интилмайдиган иймондаги заифлик бўлган, ёки у илми бўлмаган муфассир гапига суюнувчи, ёки ўзининг ақли етган нарсанигина қўлловчи кабиларга Куръон маъноси ва унинг сирлари очилмайди. Мана шуларнинг барчаси (илмни эгаллаш учун бўлган) тўсиқлардир. Уларнинг баъзилари қолганларидан мустаҳкамроқдир» (Қаранг: «Тафсир ас-Суютий» 1/81).

Аллоҳ бизни бундан сақласин! Биз кўп бора ҳақни гапираётган одамларни кўрдик. Охир оқибат эса улар аксини гапиришни бошлишди. Улар оддий ҳақиқатни сезмайидаги бўлиб қолишади, ҳатто ўз вақтида бировларга изоҳлаб юрган нарсасини ҳам.

Ҳар бир мусулмон бирор нарсага эргашишдан аввал ўша масалани ўрганиб чиқиши лозим. У бирор нарсани таъкидлашидан аввал ушбу масаланинг диндаги асл ҳукмини билиши шарт. Аҳли сунна вал жамоа бирор нарсага эътиқод қилишдан аввал далилга карайди. Бидъат ва ҳавои нафс аҳли эса аввал эътиқод қилиб, кейин ўзларига далил излайди. Имом Вақиъ ибн Жарроҳ деди: «Кимки ўз фикрини тасдиқлаш учун ҳадис изласа, ўша бидъат аҳлидандир» (Қаранг: «Замул қалом» 337).

6. Аҳли сунна уламоларига мурожаат этиш ва уларга эргашишдан юз ўтириш

Уммат залолатта юз туттанининг сабабларидан бири, уламоларга эргашишдан юз ўтиришdir. Улар ҳақида Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Дарҳақиқат, уламолар пайғамбарларнинг меросхўрларидир» (Абу Довуд 3641, Термизий 2682. Ҳадиснинг саҳиҳлигини имом Ибн Ҳиббон, Каноний, шайх Албоний тасдиқлади).

Аллоҳ таоло Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам умматига илм бўлмаганида, ўзбoshимча қарор ва шахсий хулосаларнинг олдини олиш учун, уламоларга мурожаат қилишни буорди. Аллоҳ Ўзининг Китобида айтади:

فَسَأَلُوا أَهْلَ الْذِكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«Агар билмайдиган бўлсангизлар, аҳли илмларидан сўранглар!» (Наҳл: 43).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Ушибу илмни ҳар бир авлоднинг адолатлилари кўтариб олиб юради. Улар ундан (яъни диндан) гулув қилувчиларнинг хатосини, адашганинг қўшишмасини ва жоҳиyllарнинг таъвилини даф қиласидилар» (Байҳақий 10/209, Хатиб 1/29. Ушбу ҳадис кўпгина йўллар орқали ривоят қилинган, уларнинг ҳар бири, бир-бирини қувватлайди. Ҳадиснинг саҳиҳлигини имом Аҳмад, Лалакаий, ҳофиз Ибн Абдулбарр, Уъқайлий, имом Ибн Вазир, Қасталоний, Албоний ва Абдулқодир Арнаут тасдиқлаган).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Дарҳақиқат, Аллоҳ илмни бандалардан тортиб олмайди, уни уламоларни маҳв қилиши йўли билан тортиб олади. Одамлар бирорта ҳам уламо қолмаганидан илмсизларни ўзларига бошлиқ қилиб оладилар. Сўнг, улардан сўрай-

дилар. Улар билмасдан фатво берадилар. Ўзлари ҳам адашиб, ўзгalarни ҳам адаштирадилар» (Бухорий 100, Муслим 3/737).

Ораларида уламолар бўлмаган замонавий фирмаларда айни шу ҳолат бўлиб ўтмоқда. Улар муҳим масалаларда ўзларининг сиёсатларига асосланиб қарор қабул қилишади. Уларнинг сиёсати эса асосан Аллоҳнинг шариатига асосланмаган, балки уларнинг тушунча ва дунёқарашларига асосланган бўлади.

Уламолар – шундай зотларки, улар сабабидан Аллоҳ таоло ўзининг динини ҳимоя қиласди. Улар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва унинг саҳобалари тутган йўлни барчадан кўра яхшироқ билади. Кимки уларни ҳақорат қиласа, менсимаса ва йўлларига эргашмаса, ўшалар одамларнинг энг адаштанидир. Уламоларни менсимай, уларсиз кифояланган кимсага келсак, у ҳалокатга юз тутибди. Имом Ибн Муборак деди: «Кимки олимни менсимаса, ўша охиратни йўқотибди» (Ибн Асокир 32/344).

Саҳл ибн Абдуллоҳ Тустарий деди: «Одамлар мусулмон ҳукмдор ва уламоларни улуглар эканлар, эсон-омонликда бардавом бўладилар. Агар у (одам)лар уларни ҳурмат қиласар эканлар, Аллоҳ уларнинг дунё ва охиратдаги ҳаётларини ислоҳ қиласди. Агар уларни менсимасалар, дунё ва охиратдаги ҳаётларини нобуд қиласилар» (Қаранг: «Тафсир ал-Кубро» 5/260).

Афсуслар бўлсинки, бугунги кунда барчаси аксинчадир. Уламоларга мурожаат қилиш ўрнига, эртаю-кеч уларни ҳақорат қилиб, ёлғон тухматлар қилишмоқда. Шайхулислом Ибн Таймия деди: «Кимки ҳадис билимдонини ҳақорат қиласа ва уларнинг мазҳабини рад қиласа, ўшалар жоҳил, бидъатчи ва мунофиқлардир. Бунга ҳеч қандай шубҳа йўқ!» (Қаранг: «Мажмуъул фатава» 4/96).

7. Динда ғулув кетишилик

Ислом – мўътадил дин. Унда ғулув кетишилик йўқ. Мана шу тўғри йўлдир. Бу йўлга эргашибини Аллоҳ ва Унинг Расули соллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга васият қилган. Аллоҳнинг шариатида ушбу йўлга эргашиш борасида қаттиқ насиҳатлар мавжуд. Худди динда ғулув кетиши борасида қаттиқ қайтариқлар мавжуудлиги каби. Аллоҳ таоло айтади:

يَأَهْلَ الْكِتَبِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ

«Эй аҳли Китоб, (Ийсони худо дейиш билан) динингизда ҳаддингиздан ошмангиз! Аллоҳ шаънига эса фақат ҳақ гапни айтингиз!» (Нисо: 171).

Аллоҳ яхудий ва насронийларни ғулувдан қайтарди. Аммо улар Унга қулоқ тутишмади ва ғулув кетишиди. Бунинг оқибатида ҳақ йўлдан адашишиди.

Шунингдек, Аллоҳ таоло Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг умматини ҳам ғулувдан қайтарди. У зот айтади:

وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

«Түғёнга тушмангиз! Албатта, У зот қилаёттан амалларингизни кўриб тургувчиидир» (Худ: 112).

Яна Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳам ғулув кетишини ман қилдилар. У зот дедилар: «Ғулувдан сақланинглар! Сизлардан илгаригиларни гулув ҳалок қилган» (Насойи 4/49, Ибн Можа 3/29, Ибн Жоруд 473. Ҳадиснинг саҳиҳлигини имом Ибн Ҳузайма, Ибн Ҳиббон, Ҳоким, Захабий, Нававий, Ибн Таймия, Аҳмад Шокир тасдиқлади).

Шайхулислом Ибн Таймия деди: ««Ғулувдан сақланинглар!» жумласи умумийдир. Унинг ичиға барча турдаги гулув киради, хоҳ у эътиқодда ёки амалда бўлсин» (Қаранг: «ал-Иқтидо» 1/328).

Яна Ибн Масъуддан ривоят қилинади, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ғулув кетганлар ҳалок бўлсинлар!» деб уч бора такрор қилдилар (Муслим 2670).

8. Шубҳали далилларга эргашиш

Бу мусулмонлар орасида бидъат ва залолатнинг пайдо бўлишининг асосий сабабларидан биридир. Бидъат ва ҳавои нафс аҳли қўпинча тўқима ҳадисларни ишлатишади ёки ўзларининг далилларига мослаб олишади. Бу билан улар ўзлари тутган ўринни оқлашади ва оми одамларни адаштиришади. Имом Авзоий бу ҳақида деди: «Айтилганки: «Ибодатдан бошқа нарса учун таълим олган ва шубҳали нарса ёрдамида ҳаромни ҳалол қилиб олганларнинг ҳолигавой бўлсин!»» (Ажуррий «Аҳлақул улама»да 65).

Аллоҳ таоло айтади:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَبَ مِنْهُ إِيمَانٌ وَّمُحَكَّمٌ تُهُنَّ أُمُّ الْكِتَبِ وَأَخْرُ مُتَشَبِّهَتٍ فَإِنَّمَا الظِّنْ

فِي قُلُوبِهِمْ رَيْغٌ فَيَتَبِعُونَ مَا تَشَبَّهَ مِنْهُ أَبْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَأَبْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلُهُ إِلَّا اللَّهُ

وَالرَّسُولُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ إِنَّمَا بِهِ كُلُّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ

«У Сизга Китоб нозил қилган зотдирки, у (Китобдан) шу Китобнинг асли моҳияти бўлган муҳкам — аниқ-равшан оятлар ҳам ва бошқа (қиёмат, жаннат, дўзах ва ҳоказолар ҳақидаги) муташобиҳ — тушуниш қийин бўлган оятлар ҳам (ўрин олгандир). Энди дилларида ҳақ йўлдан оғиши бўлган кимсалар одамларни алдаб фитнага солиш ва ўз ҳавои нафсларига мувофиқ таъвил-тафсир қилиш учун Унинг муташобиҳ оятларига эргашадилар.— Ҳолбуки, ундей оятларнинг таъвилини ёлғиз Аллоҳгина билур.— Илмда событқадам бўлган бундай кишилар эса: «У Китобга иймон келтирғанмиз. Ҳамма оятлари Парвардигоримиз ҳузуридандир», — дейдилар. Ва фақат аҳли донишларгина панднасиҳат олурлар» (Оли Имрон: 7).

Аллоҳнинг «**фитнага солиш**» сўзидан мурод, улар шу орқали одамларни адаштиришни истайдилар.

Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинишича, кунларнинг бирида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ушбу оятни тиловат қилиб дедилар: «Агарда муташобиҳга эргашувчиларни кўрсанг, билгинки Аллоҳ айтганлар ана ўшалардир. Улардан эҳтиёт бўл!» (Бухари 4547).

Шайх Солиҳ Оли Шайх айтади: «Барчага маълумки, Қуръон ва Суннатда тушунарли (муҳкам) ва тушунарсиз (муташобиҳ) бўлган нарсалар мавжуд. Шунингдек бу ҳолат сахоба ва уламоларнинг сўз ва амалларида бор. Асосга эга бўлган илм соҳиблари шу билан ажralиб турадики, улар муҳкам билан муташобиҳни фарқлаш ва муташобиҳни муҳкамга қайтариш орқали илмга эришиди. Агарда аҳли илмларнинг мана шу ажратиб турувчи хислатлари бўлмаганида эди, ҳар ким илмга эга бўла олган бўларди. Аммо Аллоҳ инсонларни муҳкам ва муташобиҳнинг мавжудлиги билан синайди. Шу орқали уламоларнинг мақоми ва ҳақиқий илм соҳиби аниқ бўлади» («ал-Маръа ад-Даъия». Шунга ўхшаш гапни шайхулислом Ибн Таймия «Мажмуъул фатава»да (13/272-280) айтган).

Имом Абул-Олия деди: «Мен Пайгамбарларингиздан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) сўнг муҳкам (нарсалар)ни ўқидим ва Аллоҳ менга икки раҳматини ато этди. Уларнинг қайси бири яхшироқ эканини билмайман: У мени Ислом йўлига йўллаганими ёки У мени ҳавориж қилиб қўймаганими!» (Қаранг: «ат-Табақот ал-Кубро» 7/113).

Кинояли ва аниқ бўлмаган (муташобиҳ) далилларни қўллашлик бидъат аҳдининг сифатидандир. Улар Қуръонни ҳам ҳавои нафсларига асосланиб тафсир қиласиди. Шунинг учун ҳам Али ибн Абу Толиб Ибн Аббосни ҳаворижлар билан мулоқот қилишга юбораётганида айтган эди: «Улар билан Қуръон ёрдамида баҳс қилма. Чунки у кўп йўналишларга эга. Шунинг учун улар билан Суннат ёрдамида баҳс қил» (Қаранг: «Фатхул Қодир» 1/42).

Шу нарсани эътиборга олмоқ лозимки, ҳар бир оят ва ҳадислар у ёки бу ҳолатга мос келавермайди. Ваҳоланки зоҳиран бунинг аксилик туюлади. Алини кофирга чиқарган ҳаворижлар ҳам худди шу йўлни тутишган эди. Улар: «Хўкм-ҳокимлик фақат Аллоҳникидир» оятига таяниб бу ишни қилишган эди. Абу Рофиъ ривоят қилишича, ҳаворижлар Алига қарши бош кўтаришганда, улар тинмай: «Хўкм-ҳокимлик фақат Аллоҳникидир», «Хўкм-ҳокимлик фақат Аллоҳникидир» деб такрорлашар эди. Шунда Али айтди: «Ҳақ сўзни айтишиди, (бироқ) ботилни назарда тутишиди!» (Муслим 1774).

Бугунги қунда ҳаворижларнинг изидан юрган одамлар ҳам худди шундай. Улар худди ўша оятларни келтирадилар, уларга эргашган ҳолда қўпгина рухсат этилмаган ишларга қўл уришади. Бу ҳаворижларнинг Куръон ояти ва ҳадисларни нотўғри тушунишига далолат қиласди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳаворижлар ҳақида айтган сўзларида бунинг хабарини бериб кетган эдилар: «Улар Қуръонни ўзларига (хужжат) деган гўмон билан ўқишиади. Ваҳоланки у уларга қарши (хужжат) бўлади!» (Муслим 1066).

Айни шу сабабдан ҳам уламолар, хусусан шайхулислом Ибн Таймия, айтадиларки, бидъат аҳлининг келтирган ҳар қандай ҳужжати, ўзига қарши ҳужжатдир. Ва биз бунга ҳар куни гувоҳ бўлиб турибмиз.

Аҳли суннат уламолари қуидаги қоидани жорий қилишди: «Далил келтириш муҳим эмас, уни тўғри тушуниш муҳимдир». Ибн ал-Қоййим деди: «Динни тушунган ҳар ким ҳам унинг асл мазмунини тушунишига қодир бўлмайди. Унинг асл мазмунини фақатгина катта илмга эга бўлган уламоларгина тушунишиади» (Қаранг: «Эъламул муваққиъин» 1/332).

Зикр қилиб ўтилганларга асосланиб уламолар, адашган ва бидъат аҳлларининг далилларини қабул қилишни ман қилишди. Имом Лайс ибн Саъд деди: «Мен бидъат аҳлидан бирор нарсани қабул қилмаган бўлар эдим, ҳатто агар уни сув устида юриб кетаётганини кўрсам ҳам» (Қаранг: «ал-Иттибоъ» 35).

Абдуроҳман ибн Маҳдий деди: «Инсон агар заиф ва шоз ҳадисларга эргашар экан, эшиштган ҳар нарласини гапирса ва барчадан кетма-кет ривоят қиласидан бўлса, ундан бирор нарсани қабул қилма. Ҳатто унинг ҳиғзи яхши бўлса ҳам» (Қаранг: «Жомъиул баянил илм ва фазлиҳ» 1055).

Имом Хатиб Боғододий деди: «Агар ровий ҳавои нафс аҳли ёки ҳаққа хилоф бўлган мазҳабга кўр-кўрони эргашувчилар сарасидан бўлса, ундан бирор нарсани қабул қилма. Ҳатто унинг ҳиғзи яхши бўлса ҳам» (Қаранг: «ал-Жомиъул аҳлоқи ровий» 1/136).

Шунингдек ҳадис деб ривоят қилинаётган нарсаларнинг ҳаммаси ҳам ҳадис бўлавермайди. Қози Абдуллоҳ ибн Лаҳиъа ривоят қилишича, у ҳавориж бўлиб кейин тавба қилган қарияни мана бу сўзларини эшиштган экан: «Бу ҳадислар – диндир! Шундай экан динингизни кимдан олаётганингизга қаранг. Дарҳақиқат, биз бирор нарсани истар эдик, (сўнг) уни ҳадисга айлантирас эдик» (Лалакоий 1/85).

Шунингдек салафлар ва имомлардан ривоят қилинаётган сўзларнинг саҳиҳлигини текшириш шарт. Бу ҳақида шайхулислом Ибн Таймия айтганидек: «Салафлар ва уламолардан ривоят қилинаётган сўзлар, саҳиҳлигини аниқлаши ва маъноларини тушунишига муҳтождир. Шунингдек Аллоҳ ва Расули ҳақида айтилган сўзлар ҳам бунга муҳтождир» (Қаранг: «Мажмуъул фатава» 1/246).

Яна кўпчилик мусулмонлар кўп ҳолларда имомларнинг ўз нафсларига тўғри келадиган масаладаги сўзига эргашади, ҳатто уларнинг фикри аниқ хато бўлса ҳам. Али ибн Абу Толиб деди: «Ҳақ одамлар орқали баҳоланмайди, одамлар ҳақ орқали баҳоланади» (Қаранг: «Тафсир ал-Куртубий» 1/342).

Авзорий деди: «Кимки уламоларнинг ноёб қавларини олса, ўша Исломдан чиқибди» (Байҳақий 10/211).

Аслида уламонинг сўзигина далил ҳисобланмайди. Шайхулислом Ибн Таймия ҳақ сўзни айтган: «Дарҳақиқат, уламоларнинг сўзи шаръий далил билан қувватланади. Бироқ шаръий далил уларнинг сўзи билан қувватланмайди» (Қаранг: «Мажмуъул фатава» 26/202).

Далилини билмай туриб, олимнинг оддий сўзлари билан чекланиш ва кифояланиш етарли бўлмайди. Имом Шофиий деди: «Илмни далилсиз талаб қилаётган кимсанинг мисоли, тунда ўтин тераётган кимсага ўхшайди. У ўтин билан бирга илонни ҳам олади ва у уни чақади!» (Байҳақий «ал-Мадҳал»да 1/211).

Далил – бу Аллоҳ ва унинг Расули соллаллоҳу алайҳи ва саллам сўзларини уммат салафлари тушунгандек тушунишдир. Имом Шаъбий деди: «Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саҳобаларидан ривоят қилишиган нарсани олгин. Сенга ўзининг фикрига асосланиб ривоят қилишиган нарсага эса бавл қилгин!» (Абдураззоқ 11/256).

Имом Авзойй деди: «Илм – бу Мұхаммаднинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саҳобаларидан келган нарса. Ҳатто бирорталаридан ҳам келмаган нарса эса илм әмас» (Қаранг: «Жомиъу баянил илм» 1420).

Ҳеч бир инсон, ҳатто олим йўқки унинг хато ёки камчилиги бўлмаса. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бундан мутасно. Уламолар бунга ижмоъ қилдилар (Қаранг: «Жомиъу баянил илм» 2/48).

Бироқ олимнинг у ёки бу масаладаги хатоси ҳақида ҳар ким әмас, балки илм аҳли гапиради. Уламолар Қуръон ва Суннатга тўғри эргашишга ёрдам бериши учун керак. Агар улар Қуръон ва Суннатга хилоф қилсалар, уларнинг фикрига эргашиш учун әмас. Имом Шотибий ҳақ сўзни айтди: «Агар биз уламоларни, улар ёрдамида шариат ҳукмини билиш сабаби әмас, балки мақсад қилиб олсак, унда аниқ залолатга йўлиқамиз» (Қаранг: «ал-Эътиқом» 2/872).

Мусулмон нафсиға тўғри келадиган уламоларнинг қавлини изламай, Қуръон ва Суннатдаги аниқ далилларга эргашиши шарт. Ҳар қандай масалада ҳам далили қучлироқ бўлган уламоларга эргашишимиз керак. Айни мана шу Аллоҳ тўғри йўлга йўллаган баңдасининг сифатидир. Аллоҳ таоло айтади:

فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ إِلَقَوْلَ فَيَتَبَعُونَ أَحَسَنَهُ وَأُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ اُلُوَّالَّبَبِ

«Бас (эй Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам), Менинг баңдаларимга – сўзга қулоқ тутиб, унинг энг гўзалига (яъни нажотга элтгувчи рост сўзга) эргашадиган зотларга хушхабар беринг! Ана ўшалар Аллоҳ ҳидоят қилган зотлардир. Ва ана ўшаларгина ақл әгалариdir» (Зумар: 17-18).

9. Залолатта бошловчи имом ва бошлиқлар

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Умматим хусусида мен энг қўрқадиган нарса адаштирувчи имом (бошлиқ)лардир» (Абу Довуд, Термизий, Ибн Можа, Ибн Ҳиббон, Ҳоким, Абу Нуъам «Ҳиля»да, Аҳмад ва бошқалар ривояти. Ҳадиснинг саҳиҳлигини Абу Исо Термизий, Ибн Ҳиббон, Ҳоким, ҳофиз Ибн Касир ва шайх Албоний тасдиқлади. Қаранг: «Ас-силлатус саҳиҳа» 1582, «Саҳиҳ ал-жомиъ» 2316).

Зиёд ибн Худайр ривоят қилади: «Кўнларнинг бирида Умар ибн Ҳаттоб менга савол берди: «Исломни нима вайрон қилишини биласанми?» Мен: «Йўқ» деб жавоб бердим. У деди: «Уни олимнинг хатоси, мунофиқнинг Аллоҳнинг Китоби борасидаги баҳси ва залолатга бошловчи имомларнинг ҳукми»» (Доримий 1/71. Исподи ҳасан).

Имом Шотибий деди: «Одамларнинг муаммоси улар олим деб ҳисоблаган жоҳиллар сабабидан соидир бўлади» (Қаранг: «ал-Эътиқом» 1/145).

Имом Абу Шома деди: «Кўпинча одамлар бидъатга тушиб қолишларининг сабаби, улар бирор кимсани аҳли илм ва тақвадор деб ҳисоблай бошлишидан бўлади. Аслида эса у ундаилардан бўлмайди. Бундай одамлар унинг сўзи ва амалига қараб, унга бунда эргашишади. Шунинг оқибатида улар ўз алларини аянчли ҳолатга олиб келадилар» (Қаранг: «ал-Маърифа ва тарих» 1/670).

Мусулмон умматини вайрон бўлишининг энг асосий сабабларидан бири – залолатта бошловчи йўлбошчи ва имомлардир! Бу каби имом, амир ва уламолар қанчадан қанча одамларни нобуд қилишди, қанчадан қанча одамларни залолатта йўллашди!

Дарҳакиқат, одамлар олим деб ҳисоблаган, аслида эса ундаи бўлмаган кимсалар ўзларига, Исломга ва мусулмонларга улкан заرارлар олиб келиши мумкин. Мисол тариқасида тўқсон тўққиз кишини ўлдирган ва тавба қилишни истаган кимса ривоятини эслашлик кифоя қиласди. У ўзининг ҳолати борасида ўзи олим деб ҳисоблаган кимсадан сўради. Аммо у эса ундаилардан (яъни олим) эмас эди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «*Сизлардан олдин ўтган одамлар орасида тўқсон тўққиз жонни ўлдирган бир киши бор эди. У (тавба қилишни истади ва) ер юзидағи энг илмли киши ҳақида сўраган эди, уни бир роҳибнинг олдига жўнатишиди. У роҳибнинг олдига бориб, унга тўқсон тўққиз кишини ўлдирганини айтди ва мағфират қилинаманми, деб сўради. Роҳиб: «Йўқ», деган эди, уни ҳам ўлдирди. Шу билан ўлдирганинг сони юзта бўлди. Кейин яна ер юзидағи энг илмли киши ҳақида сўради. Уни бир олимга жўнатишиди. Ҳузурига боргач, у олимга юз кишини ўлдирганини айтиб: «Мағфират қилиншишмга имкон борми?», деб сўради. «Ҳа, сени тавба қилишидан нима тўсиб турибди(ки тавба қилмаяпсан?) деб жавоб берди олим»* (Бухорий 3480, Муслим 2766).

Қўриб турганимиздек, тавба қилишга аҳд қилган одамга сенга тавба йўқ деган кимса қанчалик улкан зарар етказиши мумкин эди. Чунки у яна гуноҳга кириб, шу ҳолатида вафот этиши мумкин эди. Биз биламизки амаллар хотимасига қараб баҳоланади. Бу ҳақида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «*Бир киши одамлар назарида жаннат аҳлининг амалини қиласди. Ҳолбуки у жаҳаннам аҳлидандир. Бир киши эса одамлар назарида жаҳаннам аҳлининг амалини қиласди. Ҳолбуки у жаннат аҳлидандир. Амаллар фақат хотимасига қараб (баҳоланади)*» (Бухорий 6493).

Қолаверса илмсиз роҳиб хато фатво бериб ўзини ҳам ҳалок қиласди. Чунки бу иши унинг ўлимига сабаб бўлди.

Мусулмонларнинг хатоси шундаки, улар олим билан оддий мутафаккир ва хатибни фарқлай олишмайди. Ахир ҳар қандай оқил одам биладики, инсоннинг олимлиги унинг исломий таълимоти² ёки дин масалаларига оид бир неча мақола ёзганлиги билан ўлчанмайди. Ахир дунёвий илмларда ҳам тиббиёт институтини битирган ҳар бир кимса ҳам ўз соҳасининг олими деб ҳисобланмайди. Ёки политехника институтини битирган ҳар бир кимса ҳам юқори даражадаги инженер ҳисобланмайди. Имом Шотибий деди: «*Уламолар уни олим демаган олим, олим ҳисобланмайди. Ҳатто бошқа уламолар унинг олим экани ҳақида гувоҳлик бермагунларича, (у олим ҳисобланмайди!)*» (Қаранг: «ал-Эътисом» 2/738).

Шайх Албоний деди: «*Имом Шотибийнинг олимга қилган ушибу насиҳати, одамларга қандайдир илмни етказишига қодир бўлган бу ишни қилмасин, ҳатто у бунга яроқли экани борасида уламолар гувоҳлик бермагунларича. Бунинг маъноси, бу каби одам ҳавои нафс аҳли бўлиши мумкинлиги хатаридан иборатдир. Бугунги кунда ўзини илмга нисбат берувчи баъзи одамларни имом Шотибий кўрганларида нима деган бўларкинлар?!*» (Қаранг: «ас-Силсила ас-саҳиҳа» 2/713).

Имом Молик деди: «*Мен фатво бермадим, ҳатто илм аҳлидан бўлган етмииши киши мени бунга лойиқ эканимга гувоҳлик бермагунича*» (Абу Нуайм 6/316).

² Афсуски, аслида умматнинг муҳим масалалари ечимиға киришган баъзиларда ҳатто шу сифатлар ҳам топилмай қолмоқда.

Уламолар - уламо ва толиби илмларга тазкия беришади. Талабалар талабаларга тазкия беришади. Бироқ талабалар уламоларга тазкия беришмайди. Бугунги кунда бунинг аксини кўришимиз мумкин. Толиби илм уламога тазкия беради ва ким шайх, ким шайх эмас, кимдан илм олиш керак, кимдан керак эмаслиги ҳақида гапиради.

Ҳар бир инсон Қиёмат куни ўзининг имоми билан тирилтирилади. Шундай экан ҳар ким унинг ўзи ким билан тирилишиликни истаётганини танласин. Аллоҳ таоло айтади:

«Биз барча одамларни ўз имомлари билан чорлайдиган (Қиёмат) кунини эслангиз!» (Исро: 71).

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг буюк саҳобаси, Абдуллоҳ ибн Масъуд розијаллоҳу анҳу деди: «Яҳшилиқка эргашувчи бўлиши, ёмонликда бошлиқ бўлгандан яҳшироқдир» (Ибн Абу Шайба 37188).

10. Илмни нотўғри талаб қилиш

Дарҳақиқат, бу бугунги кун касаллигидир. Ҳозирда кўп сонли сайт, форум, китоб, маъруза, шунингдек ҳар бири ўзининг Исломига даъват этувчи даъватчилар кўпайган. Кўпчилик мусулмонлар қандай ва кимдан илм талаб қилишни билмай қолди. Юқорида зикр қилиб ўтилганидек, Ислом ҳақида гапираётган ҳар бир қаердадир таълим олган ёки араб тилини билган одам, ҳар бир масжиднинг имоми, ҳар бир китоб, газета, маъруза ёки сайтлар илм олиш учун ишончли ва тўғри манба ҳисобланавермайди. Ишончли манба ва олимлар ундан илм талаб қиласа бўлади деб кўрсатма берган одамлардан бошқа ердан илм олиб бўлмайди. Жибрил алайҳиссалом Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва унинг саҳобаларини олдига келиб Ислом, иймон ва эҳсон ҳақида сўраганидан сўнг, у зот кетганида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам Умардан сўрадилар: «Эй Умар, бу сўроқлаб келган ким биласизми?» Умар деди: «Аллоҳ ва Расули билувчироқ». Шунда у зот соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Бу Жибрил, сизларга динингиз ишларини ўргатиш учун келди» (Муслим 8).

Шундай қилиб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўз саҳобаларига уларга ким диндан таълим берганини хабарини бердилар.

Ибн Умар деди: «Дининг, дининг, дарҳақиқат – тана ва қонингдир. (Шундай экан) динингни кимдан олаётганингга қара!» (Хатиб «ал-Кифоя»да 121).

Муҳаммад ибн Сийрин ва имом Молик деди: «Дарҳақиқат, олаётган илмингиз – диндир. Шундай экан динингизни кимдан олаётганингизга қаранг» (Қаранг: «Саҳиҳ Муслим» 1/23 ва «ал-Фақиҳ вал-мутафақиҳ» 2/92).

Шундан сўнг аксарида ёлғон ва ҳавои нафсдан бошқа нарса йўқ бўлган турли форумлардан илм олаётган ва уни тарқатаётган мусулмонларнинг ҳолати тушунарли бўлди. Бу одамларнинг ўзлари, ўзлари учун залолат эшикларини очишиди. Улар уларга ноъмалум бўлган одамлардан илмни талаб қилишиди. Уларга ҳатто ўша одамларнинг асл исмлари ҳам маълум эмас. Дарҳақиқат улар, Аллоҳ уларни залолатга йўллашига лойиқлар. Чунки ўзларига буни ўзлари ихтиёр қилишиди. Қандай қилиб инсон ўз динига бу қадар эътиборсиз бўлиши мумкин?! Аллоҳга қурбат ҳосил қилиш учун талаб қилинадиган илмни дуч келган жойдан ҳам олиш мумкинми ахир?!

Турли форумларга ташриф буюриш мусулмонлар учун бир касалликка айланди. Уларда илмни хор қилинади, уламолар ҳақорат қилинади ва кофириликда айланади. Ҳатто Ислом юртларида тўғри диний тушунчани ўзгартиришилик билан мусулмонларга нисбатан улкан зарар келтиришмоқда. Энг оддий илмга эга бўлмаган, дин борасида гапириш ҳуқуқи берилмаган кимсалар, уламоларнинг сўzlаридан кейин: «Аммо менимча», «мен ўйлайманки», «менинг

фикримча» ва ҳоказо сўзларни айтишга журъат қилишмоқда. Кўп ҳолатда одамлар форумларга кириб, Аллоҳнинг дини борасида гапиради ва баҳс қилади. Улар бунинг қанчалик улкан гуноҳ эканини унтишиди. Аллоҳ таоло айтади:

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ الْسِّنَتُكُمْ أَلْكَذِبَ هَذَا حَلَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبُ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ

«Аллоҳ шаънига ёлғон тўқиши учун (яъни, Аллоҳ буюрмаган ҳукмларни дейиш учун) тилларингизга келган ёлғонни гапириб: «Бу ҳалол, бу ҳаром», деяверманглар! Чунки Аллоҳ шаънига ёлғон тўқийидиган кимсалар ҳеч нажот топмаслар» (Наҳл: 116).

Имом Ибн ал-Жавзий Аллоҳнинг: «Айтинг: «Парвардигорим фақатгина ... Аллоҳ шаънига билмайдиган нарсаларни гапиришингизни ҳаром қилган, холос»» (Аъроф: 33), сўзлари ҳақида деди: «Бунга мустаҳкам илмсиз дин ҳақидаги барча сўз ва турли кўринишдаги даъволар киради» (Қаранг: «Зодул Масир» 3/193).

Дин борасида илмсиз айтилган сўзни Аллоҳ таоло ширк билан тенглаштириди. Ибн ал-Қойим деди: «Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло илми бўлмаган ҳолда фатво бериши ёки қозилик ҳукмини чиқаришида У (Аллоҳ)ни далил қилишидан қайтарди. Бу каби ишни нафақат улкан ҳаром амаллардан қилди, балки уни энг оғир гуноҳлар қаторига ҳам киритди. Аллоҳ таоло айтади:

قُلْ إِنَّمَا حَرَمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَأَلِإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَنَنَا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

«Айтинг: «Парвардигорим фақатгина ошкор ва яширин бузуқликларни, (барча) гуноҳ ишларни, ноҳақ зулм қилишни ва Аллоҳга (шерик эканлигига) ҳеч қандай ҳужжат туширмаган нарсаларни Унга шерик қилиб олишишингизни ҳамда Аллоҳ шаънига билмайдиган нарсаларни гапиришингизни ҳаром қилган, холос» (Аъроф: 33). Ушибу оятда Аллоҳ ҳаром ишларни тўрт турга бўлди. Сўнг ҳаромлиги озрок бўлган бузуқликдан бошлиб зикр қила бошлиди. Иккинчи бўлиб У биринчисидан кўра ҳаромроқ бўлган нарсани зикр қилди, бу зулmdir. Сўнг У учинчи бўлиб аввалги иккисидан ёмонроқ бўлган нарсани зикр қилди, бу эса ширкдир. Тўртинчи бўлиб Аллоҳ барча аввал зикр қилингандардан қатъий ҳаромроқ бўлган нарсани зикр қилди, бу Аллоҳ шаънига билмайдиган нарсаларни гапиришидир. Бунга (шундай) сўзлар киради: Унинг исм, сифат ва амаллари, шунингдек Унинг дини ва қонун-қоидаларига нисбатан Аллоҳ шаънига билмайдиган нарсаларни гапириши киради» (Қаранг: «Эъламул муваққиъин» 2/72).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Илми бўлмай турниб одамларни залолатга бошлиган одам Қиёмат куни энг қаттиқ жазога йўлиқади» (Аҳмад, Табароний. Ҳасан ҳадис. Қаранг: «Саҳиҳ ал-Жомиъ» 1000).

Бидъат ва ҳавои нафс аҳли билан мунозара қилишга келсак, бу салафларнинг манҳажига тўғри келмайди. Уммат имомлари буни қаттиқ қоралашган. Бу залолатга йўлиқиши сабабларидан биридир. Бу ҳақида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам огоҳ қилганлар: «Ҳар доим одамлар тўғри йўлда бўлганларидан кейин, фақатгина мунозара сабабидан адашганлар» (Аҳмад, Термизий, Ибн Можа, Ҳоким. Ҳасан ҳадис. Қаранг: «Саҳиҳ ат-Тарғиб» 137).

Имом Аҳмад деди: «Суннат асослари бизнинг наздимизда бу ... ихтилофларни ва ўз ҳавосига эргашувчиларни тарқ этишилик. Шунингдек, динга оид ихтилоф ва тортишувларни тарқ қилишилик» (Қаранг: «Усул Сунна» 23).

Яна имом Аҳмад деди: «Биз имомларнинг бидъат аҳли билан гаплашиш ва бирга вақт ўтка-зишдан қайтаргандарини эшитдик ва кўрдик. Аллоҳнинг Китоби ва Расулининг (соллаллоҳу алайхи ва саллам) Суннатида бор нарсаларни бажарии билан кифояланни лозим. Бидъатчи ва адашганлар билан, уларнинг қарашини рад қилиши учун ўтириши керак эмас. Дарҳақиқат, улар сени шубҳалантириб қўйишлари мумкин. Аммо улар ўзларининг бидъатларидан қайтмайдилар. Шунинг учун улар билан ўтириши ва бидъатларини муҳокама қилиш мумкин эмас» (Ибн Батта «ал-Ибона»да 1/44).

Машхур тобиин Айюб Сахтиёний деди: «Бидъат аҳлига сукут қилишдан кўра кучлироқ раддия йўқ» (Қаранг: «аш-Шариъа» 56).

Шунингдек Муовия ибн Қуро деди: «Дин борасида ихтилоф қилиши амалларни ҳабата қилади» (Ажуррий «аш-Шариъа»да 21).

Кимдир нотўғри тушуниши ва савол бериши мумкин: Қандай қилиб умматимиз имомлари бидъат аҳли билан баҳс қилишдан қайтаришлари мумкин, ахир ўзлари уларга раддия бериб келган бўлсалар?! Бунга жавоб қуйидагича: Улар адашган бидъатчилар билан ўзлари баҳс қилишмаган, балки бидъатларини рад қилишган ва тушунтиришган. Бу уламоларнинг муҳим вазифаларидан биридир. Улар одамларни огоҳ қилиш мақсадида бу хатоларни изоҳлаб беришади. Яхё ибн Яхё деди: «Суннатни ҳимоя қилиш Аллоҳ ўйлида жиход қилишдан афзалдир» (Қаранг: «Заммул Калом» 111).

Шунингдек, имом Аҳмад ундан: «Сиз нимани афзал биласиз: инсон намоз ўқиб, рўза тутуб, эътикоф ўтирганини ёки бидъат аҳлидан огоҳ қилганини?» деб сўрашганида жавоб берди: «Инсон намоз ўқиса, рўза тутса ва эътикоф ўтирса, у буни ўзи учун қилади. Бидъат аҳлидан огоҳ қиласа, унда мусулмонлар учун қилади ва шуниси афзалдир» (Қаранг: «Мажмуъул фатава» 28/231).

Ҳавои нафс ва бидъат аҳлига келсак, улар билан баҳс қилиш ва ниманидир уларга исботлаш жоиз эмас. Бу билан илм оёғости бўлади ва ўзини шубҳалар ҳавфига солади. Агар Аллоҳ иро-да қилса, уларни ҳақ йўлга бошлайди. Айюб айтганидек, уларга бўлган энг афзал раддия – су-кут қилишдир.

Шунингдек мусулмонлар ҳар бир эшитган ва ўқиган нарсаларига текширмай туриб ишонавермасликлари, тарқатмасликлари лозим. Инсон ёлғончи бўлишига текширилмаган маълумотни тарқатиши кифоя қилади. Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят, Расулуллоҳ sollаллоҳу алайхи ва саллам дедилар: «Эшитган нарласини гапираверишилик кишининг ёлғончи эканлигига кифоя қилади» (Муслим 1/10).

Имом Молик деди: «Билгинки, эшитган ҳар бир нарласини гапираверадиган одам нажот томайди. Агар у эшитган нарласини гапираверса, ҳеч қачон имом бўла олмайди» (Муслим 1/18).

Имом Барбаҳорий деди: «Замондошлиарингдан кимнинг гапини эшитган бўлмагин, шошма ва унга суюнма, ҳатто бу каби (сўзларни) Пайгамбар (соллаллоҳу алайхи ва саллам) саҳобаларидан бирор-талари гапирганлигини сўраб, билмагунингча» (Қаранг: «Шарҳу Сунна» 27).

Имом Авзойй деди: «Одамлар сиздан юз ўгирсалар-да, салаф йўлида бўлинг. Чиройли сўзлар билан безасаларда, одамларнинг раъйларидан эҳтиёт бўлинг!» (Қаранг: «аш-Шариъа» 1/193).

Имом Фузайл ибн Иёз деди: «Ҳидоят йўлларига эргаши. Бу йўлда юрганларнинг камлиги сенга зарар қилмайди. Залолат йўлларидан сақлан! Ҳалокатга учровчиларнинг кўплигига алданма!» (Қаранг: «ал-Азкор» 238).

11. Ислом уммати муаммоларини ҳал қилишга шаръян ҳақли бўлмаган кимсаларнинг киришиши

Ислом – бу ўзининг қатъий қонун ва қарорларига эга бўлган диндир. Унда ҳокимиятсизликка ўрин йўқ. Шариат бирор масалани унга ҳақли бўлмаган кимсалар тарафидан ҳал қилишни қатъий ҳаром қилган. Айниқса Ислом умматига тегишли масалаларда. Аллоҳ таоло айтади:

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنْ أَلَّا مِنْ أَوْ أَلَّخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۝ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولَئِكَ أَوْلَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ

لَعِلَّمَهُ الَّذِينَ يَسْتَبْطُونَهُ مِنْهُمْ

«Қачон уларга (жангта кетган мусулмон аскарлар ҳақида) тинчлик ёки ҳавф-хатар (яъни ғалаба ёки мағлубият) хабари келса, уни ёйиб юборадилар. Агар (улар ўзларига келган хабарни ҳар кимга ёйиб юрмасдан) пайғамбарга ва ўзларидан бўлган бошлиқларгагина етказганларида эди, уни (яъни мана шу хабарнинг ҳақиқатини) билмоқчи бўлган кишилар иш негизини биладиганлардан билган бўлар эдилар» (Нисо: 83).

Бошлиқлар – бу уламо ва мусулмонлар ҳукмдоридир (Қаранг: «Тафсир ал-Куртубий» 3/341).

Шубҳа йўқки, мусулмон умматига тегишли масалалар энг жиҳдий ва муҳим масалалар сарасига киради. Шайх Абдуроҳман Саъдий ушбу оят борасида деди: «*Бу Аллоҳ тарафдан унинг бандаларига лойик бўлмаган ҳаракатлари учун танбеҳдир!* Агар мўминларга оммавий яхшиликларга таалуқли, мўминларнинг тинчлиги ва хурсандчилигига боғлиқ, ёкида уларга етиши мумкин бўлган ҳавф-хатар каби муҳим хабар етиб келса, бундай ҳолатда улар шошмашибарлик билан уни ёймасликлари лозим. Улар бунинг ишончи эканига ишонч ҳосил қилишлари ва уни Расулуллоҳга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам), ёки одамлар орасида эътиборли бўлган илмли ва ўйлаб иш кўрувчи кишиларга етказишлари керак. Улар бўлаётган ҳодисалар ҳақида тасавурга эгалар ва фойда-зарар масалаларини таҳлил қила оладилар. Агар бундай одамлар етиб келган хабарларни ёйиш мўминларга фойда келтиради, қувват беради, хурсанд қиласи ва душманларга қарши бас келишига ёрдам беради деган хуносага келсалар, бу ҳақида оммага эълон қиласидар. Агар улар буни ёйиш мусулмонларга ҳеч қандай фойда келтирмайди ёки фойдадан кўра каттароқ зарар келтиради деган хуносага келсалар, бу (хабар) ёйилмайди. Мана шунинг учун ҳам Аллоҳ айтадики: «**уни** (яъни мана шу хабарнинг ҳақиқатини) **билмоқчи бўлган кишилар иш негизини биладиганлардан билган бўлар эдилар**. Яъни, муҳим хабарларни тўғри қараши ва ҳаққоний билими ёрдамида таҳлил қила биладиган одамлар билиши керак. Бу ерда муҳим қоидага далил бор, унга биноан ҳар қандай масалани таҳлил қилишини буни ўддалай оладиган кимсага топшириш лозим эканидир. Муҳим масалаларни бу каби одамлардан аввал бирор ким ҳал қилишига киришиши мумкин бўлмайди. Чунки улар тўғри ечимга яқинроқ ва хатодан сақланганроқдир. Шунингдек бу ерда эшиятган нарсани шошқалоқлик қилиб ёйишликка таъқиқ бор. Мусулмонлар бир сўзни айтшиларидан аввал тафаккур қилишлари ва у (сўз) уларга фойда келтирадими ёки йўқми, бу ҳақида ўйлаб кўришлари кеорак» (Қаранг: «Тафсир ас-Саъдий» 185).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар: «*Ҳали одамларга шундай алдамчи замонлар келади, унда ёлғончининг гапини рост деб кўрилади, ростгўйни ёлғончига чиқарилади, хиёнатчига омонат қўйилади, омонатдор хиёнат қилади, унда рувайбиза гапдонлик қилади*», дедилар. «*Ё Расулуллоҳ, рувайбиза ким?*», деб сўралди. «*Ақлсиз одам омманинг ишига таалуқли гапларни гапиради*», деб жавоб бердилар (Аҳмад 2/291, Ибн Можа 4036. Шайх Аҳмад Шокир ва шайх Албоний ҳадисни ҳасан деди).

Усул ал-фиқҳ илмидан маълумки, Қиёмат куни аломатлари ҳақидаги ҳадислар ўз ичига икки нарсани олган: Биринчиси, мусулмонлар бўлиб ўтадиган нарсаларга тайёр бўлишлари керак. Иккинчиси эса, улардаги маъно шуни англатадики, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам огоҳ қилган нарсалардан, улар содир бўлиши муқаррар бўлсада, четланмоқ лозим бўлади (Қаранг: «ал-Муваффақот» 2/450).

Келтирилган оят ва ҳадисда шаръан ҳақли бўлмаган одам мусулмонларнинг муаммолари борасида гапириши ва ҳал қилишига киришиши ҳаром экани аниқ-равшан кўриниб турибди. Бунга жиход, ҳукмдорга қарши чиқиш (хуруж), кофирлиқда айблаш (такфир) ва ҳоказолар киради.

Шубҳа йўқки, кимдир айтадики, уламолар ва айниқса, уларнинг фикрича барчалари коғир бўлган, мусулмонларнинг ҳукмдорлари бу масалаларин ҳал қилишмаябти. Ҳатто бу гаплар ҳакиқат бўлган тақдирда ҳам, бу ҳар кимга Ислом умматининг муҳим масалаларини ҳал қилишга киришиш ҳуқуқини бермайди.

Ибн ал-Қоййим деди: «Аллоҳнинг Китоби, Расулиниңг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Суннати ва саҳобаларниңг сўзларини билган одамгина мусулмон уммати йўлиқсан (навозил) мураккаб масалаларни ҳал қилишига ҳақли бўлади. Фақат шундай одамлардангина бу масалаларда фатво олии мумкин бўлади» (Қаранг: «Эъзамул мувакқиъин» 4/212).

Наҳотки бутунги кунда навозил масалаларини уламолар ҳал қилаётган бўлса?!

Шайх Солих Фавзондан сўрашди: «Турли мамлакатларда яшовчи толиби илмларга, ўша мамлакатда мусулмон ҳукмдор бўлмаса ва агарда улардан бошқа бирор ким билан боғланишининг имкони бўлмаса, уммат йўлиққан мұхим масалаларда ва жиҳод масалаларида фатво беришлари вожиб бўладими ёки жоиз бўладими? Шу нарсани тушунтириб берсангиз». Шайх жавоб берди: «Умумий масалаларда уларнинг фатво беришлари мумкин эмас. Бу масалаларда уламолардан бошқа ҳеч кимга фатво берishi мумкин эмас! Аллоҳ таоло бу ҳақида айтади:

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنْ أَلَّا مَنْ أَوْلَى الْخَوْفِ أَذَاعُوا يَهِـ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَيْ الرَّسُولِ وَإِلَى أَوْلَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ

لَعْلَمَهُ الَّذِينَ يَسْتَبْطُونَهُ مِنْهُمْ

«Қачон уларға (жанғга кетган мусулмон аскарлар ҳақида) тинчлик ёки хавф-хатар (яғни ғалаба ёки мағлубият) хабари келса, уни ёйиб юборадилар. Агар (улар ўзларига келган хабарни ҳар кимга ёйиб юрмасдан) пайғамбарга ва ўзларидан бўлган бошлиқларгагина етказгандарида эди, уни (яғни мана шу хабарнинг ҳақиқатини) билмоқчи бўлган кишилар иш негизини биладиганлардан билган бўлар эдилар» (Нисо: 83). Бу масалаларни ўз илми ва тақвоси билан танилган уламолар ҳайъати ҳал қилиши керак бўлади. Умар розияллоҳу анҳу бирор муҳим масала рўй берса, бунинг учун муҳожир ва ансорларни тўплар эди. Ваҳоланки бу Умар эди! Шунга қарамай у улар билан маслаҳатлашиши учун муҳожир ва ансорларни тўплар эди. Агар у (тала-ба)лардан оддий саволлар ҳақида сўрашса, агар уларда бу борада илм бўлса, улар жавоб беришлари мумкин. Бироқ муҳим масалаларга келсак, буларга ҳеч ким фатво бермайди, фақатгина бу масалаларни ўрганиб чиқадиган (бунга) муносиб уламолар (фатво бера олади)» (Қаранг: «Фатва ал-Фавзан» № 7084).

12. Фойда ва зарар (маслаҳа вал мағсада) масаласига эътиборсизлик

Фойда ва зарар масаласи дин асосларидан ҳисобланади. Аммо, афсуслар бўлсинки кўпчилик мусулмонлар ушбу масалага умуман эътибор беришмайди. Кейин шундай ишлар қилишадики, унинг оқибатида Исломга ҳам, мусулмонларга ҳам улкан зарар келтиришади. Ҳасан Басрий дедилар: «Фитна авж олганда, у ҳақида фақат олим хабардор бўлади. У тугаганидан кейин эса, у ҳақида энди ҳар бир жоҳил хабардор бўлади» (Ибн Саъд «ат-Табакот»да 7/166).

Имом Ибн Муборак деди: «Ҳалол ва ҳаром масаласини тушунгани ҳар ким ҳам ҳақиқий олим ҳисобланмайди. Чунки бу масалаларни кўпчилик билади. Бироқ фойда ва зарар масалаларини тушунгани ҳақиқий олимдир» (Қаранг: «Алвияту Наср» 1/103).

Фойда ва зарар мавзусида умматимизнинг буюк имомлари тарафидан жуда кўп асарлар ёзилган. Ушбу имомлар асарлари орасида Ибн Таймия, Ибн ал-Қоййим, Шотибий ва бошқаларнинг асарлари бор.

Аллох таоло айтади:

وَلَا تُسْبِّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسْبُّو أَلَّهَ عَدُوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

«Аллоҳдан ўзгага сифинадиган кимсаларни (бутларини) сўқмангиз! У ҳолда улар ҳадла-ридан ошиб, жоҳиллик билан Аллоҳни сўкурлар» (Анъом: 108).

Имом Шавконий ушбу оятнинг тафсирида айтади: «Ушибу оятда шу нарсага далил борки, агар ҳаққа даъват қилувчи ва бидъатдан қайтарувчи, унинг ҳаракати унданда каттароқ мункар содир бўлиши, ҳақиқатга хилофлик ва бундан каттароқ залолатга йўлиқишига олиб борса, у учун уни (даъватни) тарк қилишилиги афзалроқдир. Бундан ташқари, бу(ндаи қилиш) вожиб бўлади» (Қаранг: «Фатхул Қодир» 2/214).

Аслида бутларни сўкиш жоиз амал. Бундан ташқари бу Аллоҳга қурбат ҳосил қилишлик ҳисобланади. Бироқ бу иш унданда каттароқ зулмга олиб боргани учун, бу амал ҳаром бўлади. Бу ўринда айни Аллоҳни сўкишларига олиб боради.

Баъзилар айтишадики, уламолар у ёки бу фатвони араб давлатлари ҳукмдорлари, ёки Америка, ёки яна кимларнингdir кўнглини олиш учун берадилар. Улар эса аслида фақатгина динни қандай бўлса, шундай етказаётган бўладилар холос. Савол туғилади: наҳотки улар Аллоҳни: **«Аллоҳдан ўзгага сифинадиган кимсаларни (бутларини) сўқмангиз!»** оятни мушрикларга ёнбосиши учун нозил қилган дейишга журъат қилсалар?!

Оиша розияллоҳу анҳо ривоят қиласи, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам кунларнинг бирида уларга айтдилар: «Эй Оиша, агар қавминг жоҳилятдан чиқиб, эндиғина исломга қадам қўйған бўлмаганида, мен албатта Каъбани бузушни амр қиласар эдим. Сўнг ундан нимаики ташқарига олиб чиқиб қурилган бўлса, ичкарига олар эдим. Мавжуд эшик остонасини пасайтириб, яна иккита – машриқ ва магриб томондан эшиклар очар эдим. Иморатнинг пой-деворини Иброҳим давридагидек қилиб қурадар эдим» (Бухорий 1586, Муслим 1333).

Ушбу сўзларни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам Макка фатҳ қилинганидан кейин, мусулмонларда қудрат ҳам, ҳукумат ҳам борлигида айтдилар. Аммо шунга қарамай Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам, фойда ва зарарни ҳисобга олган ҳолда, фойдадан кўра зарари кўпроқ бўлган амални бажаришдан воз кечдилар.

Яна Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан у кишининг сахобалари сўрашди: «Нима учун биз мунофиқларни ўлдирмаймиз?» У зот жавоб бердилар: **«Наҳотки сиз одамларнинг: «Мұҳаммад асҳобларини ўлдирмоқда» дейишини истасангиз?!»** (Муслим 2584).

Мунофиқлар динга кофирлардан кўра кўпроқ зиён келтиришар эди. Аммо шунга қарамай, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бунинг кетидан келиши мумкин бўлган зарар сабабидан уларни ўлдиришга руҳсат бермадилар.

Фойда ва зарар масаласи ҳар доим ва ҳар ерда эътиборга олиниши керак. Жиҳодда ҳам, нахий мункарда ҳам, кофир бўлган ҳукмдорга қарши бош кўтаришда ҳам, барча нарсада.

Куйида уламолар фойда ва зарар масаласини барча ишда эътиборга олганлари борасида мисоллар келтирамиз:

Имом Ийз ибн Абдуссалом деди: «Кетидан душманга етадиган талофатни олиб келмаган кофирлар билан бўлган ҳар қандай жангни тарк этиши керак. Чунки ҳаётни ҳавф остига қўйишилик фақатгина динни олий қилишиликдаги фойда бўлса ва мусирикларга талофат етса жоиз бўлади. Агар булар бўлмаса, жангни тарк қилишилик вожиб бўлади. Чунки бунда жонларни бекорга йўқотиши, кофирларга хурсандчилик олиб келиши ва мусулмонларнинг хор бўлиши бор. Бу ҳеч қандай фойдаси бўлмаган тўлиқ зарарга айланади» (Қаранг: «Қаваъидул аҳком» 1/95).

Имом Ийзниңг ушбу сўзларида, қаршилик кўрсатиш қобилиятининг бўлишилиги жиҳод қилишиликка кифоя қиласи дея эътироф қилувчиларга раддия бор. Бу хато фикр. Чунки Макка даврида қаршилик кўрсатиш қобилияти Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва у кишининг

саҳобаларида ҳам бўлган эди. Бироқ Аллоҳ уларга жанг қилишини таъқиқлади. Чунки жанг қилишилик уларга унданда каттароқ зарарни олиб келиши мумкин эди. Ибн ал-Қоййим деди: «Аллоҳ таоло мусулмонларга Маккада жанг қилишини ман қилди ва уларга сабр қилишини буюрди. Бунинг сабаби, уларнинг жанглари, зулмга сабр қилишиликдан кўра каттароқ зарарни олиб келмаслиги учун эди. Уларнинг жони, дини ва зурриётини сақлаб қолишиликдаги фойда, жанг қилишилик олиб келиши мумкин бўлган фойдадан каттароқ эди» (Қаранг: «Эъламул муваққиъин» 2/150).

Аллоҳ таоло жиҳодни, унинг сабабидан динни олий қилишилик учун жорий қилди. Шайх Абдуурроҳман Саъдий деди: «Жиҳод – коғирларнинг қонини тўкиши ёки уларнинг молларини ўзлаштириш учун қилинмайди. Жиҳод – Аллоҳнинг дини бошқа динларга нисбатан олий бўлишилиги, ер юзида бутпарастлик ва ҳақиқий иймонга зид бўлган барча нарсанинг йўқолиши учун қилинади. Айни мана шу нарса фитнадир. Агар мана шу фитна йўқолса, мусулмонлар қон тўкиши ва жангларни тўхтатиши шартдир» (Қаранг: «Тайсирул Каримир Роҳман» 78).

Шайхулислом Ибн Таймия деди: «Қўзголончилар жамоасига қарши жанг қилишга бўлган амрга имконият ва қудратнинг мавжуд бўлишилиги шарт қилинади. Мушрик ва коғирларга қарши қилинган жиҳоднинг муҳимлиги, уларга қарши жиҳоднинг муҳимлигидан ортиқ эмас. Бизга маълумки, у (мушрик ва коғирларга қарши жиҳод) ҳам имконият ва қудрат билан шарт қилинган. Баъзида шаръий фойда (коғирларга) тўлов тўлашилик, ёки сулҳ тузишлик, ёки Пайгамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бир неча бор қилганлариdek, шартнома тузишликда ҳам бўлиши мумкин. Агар имом (ҳукмдор) қудратнинг мавжудлигини кўрса, аммо (жанг қилишида) фойданни кўрмаса, бундай ҳолатда уни тарқ этишилиги афзал. Кимки жанг қилишилик фойдадан кўра кўпроқ зиён келтираётганини ва ушибу жанг – фитна эканини кўрса, унга амирига итоат қилишилик вожиб бўлмайди» (Қаранг: «Мажмуъул фатава» 4/442).

Эй мусулмонлар, шайхулисломнинг мана бу сўзларига эътибор беринг!

Биринчидан, у киши айтадики, жиҳод олиб бориш учун қудрат ва имкониятга эга бўлиш керак.

Иккинчидан, у киши агар ҳатто қудрат ва имкониятга бўлган тақдирда ҳам, фойда ва зарар масаласини эътиборга олиш шарт эканига кўрсатма берди.

Учинчидан, у киши жанг фитна ва мусулмонларга нисбатан очиқ зарар бўладиган ҳолатда, амир (ҳукмдор)га итоат қилмаслик жоиз экани ҳақида гапирмоқда. Агар бу ҳақиқий мусулмонлар ҳукмдори борасида айтилган бўлса, асли ҳукмдор бўлмаганга, шунингдек зарар келтираётган нарсада итоат қилишилик ҳақида нима дейиш мумкин?!

Шайхулислом яна айтади: «Ҳукмдорга қарши чиқаётган гуруҳ билши керакки, уларнинг чиқишлиаридаги зарар, улар даф қилмоқчи бўлган (зарар)идан каттароқ бўлиши мумкин» (Қаранг: «Минҳажу Сунна» 3/391).

Шунингдек Ибн Таймия Бану Умайя ҳукмдорларига қарши чиқкан Ибн Ашъас ва Ибн Мұхаллаб ҳақида айтади: «Улар, худди улар билан бирга бўлганлар каби маглубиятга учради. Улар динни жорий қилишимади ва дунёни яхшилашмади. Ахир Аллоҳ таоло дин ёки дунё ҳаётига фойда келтирмайдиган амални қилишга буюрмайдику. Ҳатто агар бу ишни қилган Аллоҳнинг валийси, тақвodor ва жаннат аҳлидан бўлса ҳам. Улар фитна вақтида жанг қилганлари учун олқишиланмаган Али, Оиша, Талҳа, Зубайр ва бошқалардан афзал эмас эдилар. Ваҳоланки улар Аллоҳнинг ҳузурида буюк ўринга эга ва бошқа ҳар кимдан яхшироқ ниятга эга эдилар» (Қаранг: «Минҳажу Сунна» 4/528).

Шайх Ибн Усаймин коғир бўлган ҳукмдорга қарши чиқиш борасида гапирав экан, айтади: «Агар биз уни ағдариб ташлашга қодир бўлсак, бундай ҳолатда унга қарши чиқамиз. Агарда биз бунга қодир бўлмасак – унда йўқ. Чунки ҳар бир шариатдаги вожиботда қудратнинг мавжудлиги шарт қилинади. Энди, агар биз қарши чиқсак, бунда ўша ҳукмдор борида бўлгандан кўра каттароқ зарар келади. Агар биз унга қарши чиқсак, у эса биздан кучлироқ чиқса, бундан кейин биз янада хорроқ ҳолатга тушамиз. У эса ўзининг куфр ва зулмida янада қатъиятлироқ бўлади. Ушибу масалалар шариат

билин бошқарилувчи ақлга муҳтож. Бу каби масалаларда биз эҳтиросларимиздан четлашимиз керак. Бизга эҳтирос бизни руҳлантириши учун керак. Бироқ биз, унга эргашишилик ҳалокат бўлган эҳтиросларга эргашиб кетмаслик учун, ақл ва шариатга муҳтожмиз!» (Қаранг: «Бабул Мафтуҳ» 3/126).

Шунингдек Ибн Таймия ҳам наҳий мункарда фойда ва зарар муҳим қоидаси қандай эътиборга олиниш керак эканини бизга гўзал ўрнак билан кўрсатиб кетди. У киши ҳикоя қиласи: «Мўгул-татарлар Димашқа ҳужум қилганидан сўнг, мен асҳобларим билан улардан бўлган бир гурӯҳ олдидан ўтдик. Улар хамр ичар эди. Хамроҳларимдан бири уларни танқид қилмоқчи бўлди. Бироқ мен уни бундан тўёсдим ва айтдимки: «Дарҳақиқат, Аллоҳ хамрни ҳаром қилган. Чунки у Аллоҳнинг зикри ва намоздан тўсади. Буларни эса хамр одам ўлдириши, болаларни асирга олиш ва молларни тортиб олишдан тўсади. Шунинг учун қўй уларни»» (Қаранг: «ал-Истиқома» 2/168).

Хуноса

Биз Аллоҳ таолодан Ислом умматини аввалги улуғворлигига қайтаришини ва ҳақиқатта тўғри эътиқод асосида интилевчи мусулмонларни бирлаштиришини сўраймиз!

Биз ихвон жамоаси ва бошқа гуруҳлар каби барча оқимлар билан жамланишга ва: «Бизни бирлаштираётган бидъат, бизни ажрататтган Суннатдан яхшироқ!» дейишпликка даъват қilmаймиз. Аллоҳ таоло барчамизни бу каби эътиқоддан сақласин!

Аллоҳнинг раҳмати билан, биз тўғри эътиқодга хилоф қилган ҳолда бирлашиш Исломнинг мақсади деб ҳисобламаймиз. Йўқ! Юқорида зикр қилиб ўтилган умматдаги фитналар сабабига эътибор бермайдиган қанчадан қанча одамлар борки, бунинг аксини гапирмоқда ва ҳаққа бўлган даъватни деб номламоқда. Ахир биз ҳавои нафс аҳли ҳақиқатта йўлиққанида, улар томондан шаклланган ҳизб ёки жамоатнинг парчаланиши ва ихтилофлашишидан кўрқиб, ўша ҳақни фитна деб номлаганини тез-тез гувоҳи бўлмаяпмизми?!

Имом Авзойи ажойиб сўзларни айган: «Одамлар сиздан юз ўгирсалар-да, салаф йўлида бўлинг. Чиройли сўзлар билан безасаларда, одамларнинг раъйларидан эҳтиёт бўлинг!» (Қаранг: «аш-Шариъа» 1/193).

Шунингдек, қанчадан қанча одамлар борки, унинг атрофидагилар унга нисбатан ёмон мумомалада бўлиб қолишлиаридангина қўрқиб, ҳаққа эргашишдан қўрқади. Аллоҳ бизни бу ҳолатдан сақласин!

Тўғри манҳажга эргашувчиларга келсак, биз ишонамизки, у эргашган йўлга эргашувчиларни топади. Имом Фузал ибн Иёз деди: ««Жонлар жангчилар кабидир. Бир бирини танигани бирлашади, бир бирини танимагани эса ажралади» (Бухорий 3336, Муслим 2638). Ва бўлиши мумкин эмаски, Суннат аҳли бидъат аҳлига кўмаклашса. Фақат бу мунофиқликни изҳор қилиши бўлади» (Қаранг: «Шарҳ усул эътиқод» 1/138).

Шайх Аҳмад Нажмий деди: «Мусулмонларни эътиқодда бирлашишга эмас, балки сафда бирлашишга чақираётган кимса, ўша амру маъруф ва наҳий мункарни вайрон қилишини истабди. Мусулмон бошқа мусулмоннинг залолатида иштирок этиши мумкин эмас... Турли эътиқодлар билан бирлашган сафдан Роббимиз ҳеч қачон рози бўлмайди. Сафларни (адаиганлар билан) бирлаштириши мумкин эмас ва бу шайтон даъватидир!» (Қаранг: «ал-Фатава ал-жалия» 70).

Шундай бўлсада, ҳар хил оқимларнинг турли эътиқодлар билан сафларни бирлаштиришга бўлган даъватлари бўлиб турганида ҳам, бу самара бермаётганини кўриб турибмиз. Хўш, барча оқимлар жам бўлишиди дейлик, кейин нима?! Ҳеч нарса. Вақти келиб бир-бирлари билан урушишни бошлашади. Бунга тарихда мисоллар жуда кўп.

Имом Абу Музаффар Самоний деди: «Агар ҳавои нафс ва бидъат аҳлига назар солсанг, уларни ихтилоф қилаётган ёки ҳизб ва гуруҳларга бўлниб кетганини кўрасан. Сен улардан иккисини ақидада бир йўлга эргашганини топмайсан. Улар бир бирини бидъатда, ҳатто куфранда айблайди. Ўзил ўз

отасини, одам биродарини, қўйини қўйинисини куфрда айблайди. Улар бирлашган, аммо сўзлари бир бирига тўғри келмайди.

«(Оғизларидан сўзларидан) уларни бир деб ҳисоблайсиз-у, (аммо) диллари хилмадидир» (Ҳаир: 14)» (Қаранг: «ал-Ҳужжа» 2/224).

Биз фақатгина балолар манбасига мусулмонларнинг эътиборини қаратмоқчимиз холос. Шояд юқорида айтилганлар борасида тафаккур қилишса. Улар учун мана шу дунёнинг ўзида синовларни тушунишлари ва уни енгиб ўтишлари енгилроқ бўлар эди. Шайх Ибн Боз раҳимаҳуллоҳ айтганлариdek: «Аллоҳ йўлида яшаб ўтиши, унинг йўлида вафот топишдан кўра қийинроқ!»

У киши ҳақ сўзни айтган. Ахир ҳеч ким неча йил яшашини ва қай ҳолатда вафот этишини билмайдику. Ахир ҳозир кўпчилик мусулмонлар динни ташлаб кетаётган давр бўлса. Кимдир бу ишни дунё лаззати учун қиласа, кимдир Исломда ҳақни топмадим, фақат фитнани топдим деса, яна кимдир бошқа қандайдир сабабларга кўра бу ишга кўл урмоқда. Бироқ одамлар эмас балки Аллоҳнинг Ўзи истаганидек бўлган Аллоҳнинг тоатида узоқ ва муносиб умр кечирган одамга келсак, бундай одам Аллоҳнинг хузурида одамларнинг энг афзалидир. Пайғамбар солаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «*Одамларнинг энг яхииси умри узоқ ва амали яхии бўлганидир. Одамларнинг энг ёмони эса, умри узоқ ва амали ёмон бўлганидир*» (Аҳмад, Ҳоким. Саҳих ҳадис. Қаранг: «Саҳих ал-Жомиъ» 3297).

Юқорида айтиб ўтилганларга якун сифатида салафларнинг ажойиб насиҳатини келтирмоқчимиз. Чунки улардан кўп фойда олиш мумкин:

1200 йилдан аввалроқ яшаб ўтган Юнус ибн Убайд деди: «*Бугунги кунимизда кимдир Суннатга даъват қилаётгани ажабланишга лойик. Бироқ кимдир даъватга жавоб берини ва Суннатни қабул қилиши унданда ажабданарлироқ*» (Абу Нуъайм «ал-Ҳиля» 3/21).

Худди шу каби 1200 йил аввал яшаб ўтган имом Абу Убайд Қосим ибн Салом деди: «*Суннатга эргашувчи қизиб турган ҷўғни ушлаб турган кабидир. Менинг наздимда бугунги кунда шундай одам Аллоҳ йўлида қиличини силкитаётгандан (яъни жиҳод қилаётгандан) кўра яхшироқдир*» (Қаранг: «Тарихул Боғод» 12/410).

Суфён ибн Уяйна деди: «*Яхии ва ёмонни билган ҳар ким ҳам ақл эгаси ҳисобланавермайди. Дарҳақиқат, ақл эгаси – яхини кўриб унга эргашган, ёмонни кўриб эса ундан четлашгандир*» (Қаранг: «ал-Ҳиля» 8/339).

Имом Асбаҳоний ёзади: «*Дарҳақиқат, бидъат аҳлидан бўлган ҳар бир гуруҳ уларнинг йўли Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) юрган йўл эканини эътироф этади. Аслида эса улар динга на Аллоҳ, на Унинг Расули (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) изн бермаган нарсани киритишди. Бироқ Аллоҳ буни рад қиласди. Чунки У шундай қилдики, ҳақ ва тўғри ақида ҳадис билимдонлари ва салафларнинг йўлидан бошқасида бўлиши мумкин эмас. Чунки улар ўз дини ва ақидасини, асрдан асрга оша, салафлардан тақлид қилиб ўрганиб келдилар. Улар буни тобииналардан ўрганди, тобииналар эса буни саҳобалардан ўрганди, саҳобалар эса буни Расулуллоҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўрганди*» (Қаранг: «ал-Ҳужжа» 2/233).

Сўзимиз охирида оламлар Роббиси бўлган Аллоҳга ҳамдлар айтамиз!